

Lassan levetjük a homofóbiát?

Takács Róbert
2010. április 18. 12:49

A XIII. századtól eretnokség a homoszexualitás, később betegségnek tekintették, manapság inkább médiaesemény egy-egy ismert ember „coming out”-ja. Bár már nem gondoljuk, hogy az AIDS a „buzik pestise”, a magyar társadalomra még sokkal inkább az elutasítás jellemző annak ellenére, hogy csaknem 200 ezer homoszexuális férfi él Magyarországon. Az én szép kis mosodám című film és a szociológus magyarázata az fn.hu-n.

Nagy-Britannia 1985. A mindennapjainkat, életvezetésünket forradalmasító változás egyik első lépése zajlott le a Londoni St Katherine's Docks környékén: Ernie Wise humorista lebonyolította az első mobiltelefonos beszélgetést a szigetországban. Igaz, autóba szerelt – mozgó – telefonok már vagy két évtizede léteztek akkor, míg a mobiltelefon táskányi méretű volt. Ráadásul a brit lakosság nem is az akkor még igen kevesek által elérhető „technikai csodával” volt elfoglalva, amelynek hatalmas karrierjét akkor még nem is sejtették, hanem a bányászok sztrájkjával.

A bányászszakszervezetek sztrájkja még 1984 márciusában kezdődött, tiltakozásul a Margaret Thatcher kormánya által tervbe vett bányabezárásokkal és elbocsátásokkal szemben. A sztrájk 1985. március 25-én a szakszervezetek vereségével végződött, a vaslady megroppantotta a hagyományos munkásmozgalom gerincét. Novemberben felszámolták a Munkáspárt legerősebb bástyáját, a Nagy Londoni Tanácsot is, amelynek élén Ken Livingstone szívósan opponálta Thatcher neoliberais gazdaságpolitikáját – a parlamenttel szembeni városháza oldalára például hirdetőablát helyezett ki, amely a növekvő londoni munkanélküliség adatait hirdette.

filmklub

Az [Anno Filmklub](#) Stephen Frears Az én szép kis mosodám című filmjét mutatta be Tolerancia Évadja keretében, majd Tóth László szociológus beszélgetett a közönséggel a film háttéréről, illetve a homoszexualitás társadalmi megítélésének jellemzőiről, változásairól.

A Thatcher-kormányzat alatt – 1981 és 1985 között – több nagyváros szegényebb, munkanélküliségtől sújtott, rossz lakhatási viszonyokkal és szolgáltatási hálózattal, magas bevándorlási mutatókkal jellemezhető környéken robbantak ki zavargások az ott élők – elsősorban feketék – és a rendőrség között. Ezek egyik központja Dél-London volt, ahol az a lerobbant kis mosoda is működött, amelyet a film főszereplője, a pakisztáni származású Omar átvett nagybátyjától, hogy nagy ambíciókkal üzletemberré váljon.

A szereplők tettek egy-két gúnyos utalást a miniszterelnök asszonyra, ám szinte semmi sem érződik abból a feszültségből, ami az országban zajló hatalmas neoliberális társadalomátrendezési projekt, az állam leépítése gerjesztett. Sokkal inkább a mindennapoknak egyfajta posztmodern világa tárul elénk, amelyben a polgári társadalom alapintézményeit veszik semmibe, és még csak nem is származnak belőle valódi konfliktusok. Etnikai gyűlölködés nélkül élnek, dolgoznak egymás mellett britek és pakisztáni bevándorlók; Omar vállalkozó nagybátyja egy szegény családból származó nővel folytat viszonyt, amellyel egyszerre sérti meg a család szentségét és lépi át az osztályhatárokat.

Az üzlet nem faji kérdés

Egyetlen utalás van az 1977-es lewishami menetre, de nem tudunk meg róla bővebbet, azt sem, hogy a Nemzeti Front által szervezett dél-kelet londoni felvonulás a rasszista menetelők csúfos kudarcával végződött: a rendőröknek kellett kimenekíteni őket az ellentüntetők elől. Az osztályszolidaritás is megkérdőjeleződik: a punk közösségből kiszakadó Johnny a munkaadójával vállal közösséget a fizetni nem tudó bérlők helyett.

Magától értetődően beszélnek Omar és Tania házasságáról, pedig unokatestvérek, működnie kéne a rokonsági tabuknak, ahogy egy másik szexuális tabut, a kötelező heteroszexualitást is gond nélkül teszik zárójelbe. Egyetlen tabu marad, amelyet a szereplők megvédenek: nem sérülhet a gazdasági racionalitás.

Míg a társadalmon kívül helyezkedő punkok azt vallják, egy magukfajta ne dolgozzon pakisztáninak, a nagybácsi filozófiája a következő: professzionális üzletember vagyok, nem professzionális pakisztáni. Az üzlet nem faji kérdés. Neki Anglia a vállalkozás szabadságával maga a földi mennyország, míg úgy látja, Pakisztánt tönkretette a vallás. A kétes ügyleteket lebonyolító gazdag Szajid sem etnikai indíttatásból gyűlöli a punkokat, azok szemében nem neonácik, hanem munkakerülő, haszontalanok, élősködők. Frederic Jameson lényegében ezt az állapotot nevezte későkapitalizmusnak - emelte ki Tóth László.

Omar és Johnny egymás iránti vonzalma sem gerjeszt családi vitákat. Persze ehhez hozzátartozik, hogy az iszlám és a kereszténység különbözőképp kezeli a homoszexualitást, mutatott rá az előadó. Az iszlámban az elsődleges, hogy a nyilvánosság felé jó családapának mutakozzon a férfi. Ha hajlandó megházasodni, gyerekeket nemzteni, a külvilág heteroszexuálisnak fogadja el. A nyugati kereszténység azonban a 13. századra eljutott odáig, hogy a homoszexualitást ne csak a természet rendje ellen való tetteknek, hanem eretnekségnek, tehát a hit elleni vétségnek tekintse.

Egyre inkább elfogadó a társadalom

Az azonos neműek szerelme nem fér össze a kapitalizmus logikájával sem. Annak ugyanis központi kategóriái a haszon és a termelékenység. A homoszexuális pár improduktív, tehát nem hasznos a társadalom számára, de megbontja a hagyományos hierarchiákat is. Érdekes módon míg a társadalomban viszonylag erős a meleg elutasítottsága, a meleg hírességekkel szemben ez jóval kevésbé érezhető, a bulvársajtó szenzációként talál egy-egy coming out-ot, nem leleplezésként. A celebritásokat éppen „termelékenységük” teszi elfogadottá, amit teljesítményükkel igazolnak.

A meleg társadalmi megítélése ugyanakkor történeti léptékkal is komoly fejlődésen ment keresztül. Míg a középkori Európában a homoszexualitás bűnnek számított, a modernitásban elterjedt az a képzet, hogy inkább egyfajta betegségről van szó. A következő lépcsőfokon a társadalom alapvető működési normáit sértő deviáns magatartásként ítélték meg, míg a 20. század közepére kapott hangot az a szemlélet, amely a szexuális orientációt magánügynek tartja. Az 1968 táján összesűrűsödő ellenkulturális mozgalmak, a diáklázadások, a Vietnam-ellenes megmozdulások, a fekete emancipációs és a feminista mozgalmak a meleg egyenjogúság hirdetőinek is nagy lökést adtak.

1969 júniusában jegyezték fel az első komoly összecsapást az Egyesült Államokban – a stonewall-i lázadást – a meleg és a meleg közösségek által látogatott helyeken rendszeresen razziát tartó rendőrség között. Az USA hivatalos szervei ugyanis az ötvenes és hatvanas években adminisztratív eszközökkel is felléptek a meleg ellen: rendőri nyilvántartást vezettek a meleg bárokról és azok rendszeres vendégeiről, a városi hatóságok „tisztogató akciókat” szerveztek kedvelt helyeiken, tiltották az ellenkező nemre jellemző öltözködést, az egyetemek, hivatalok igyekeztek megszabadulni a meleg tanároktól, munkatársaktól.

Kutatások középpontjában

Az amerikai társadalom számára sokkoló lehetett a Kinsey-jelentés, amely valójában több, 1938 és 1963 közötti felmérés eredményeit takarja. Eszerint eléri a 16 százalékot azoknak a felnőtt férfiaknak az aránya, akiknek életük során legalább egyszer legalább egy férfivel volt erotikus tapasztalata. Persze ebbe a kollégiumi kísérletezgetéstől a stabil párkapcsolatig minden beletartozott, ám Kinsey 1948-ban publikált adatai szerint ez az

arány 37 százalékon állt. Az 1989-es Janus jelentés a 16-17 százalék körüli eredményt erősítette meg. Európában ennél jóval alacsonyabb értékeket mértek – még akkor is, ha beszámítjuk, hogy a téma érzékenységénél fogva számolni kell az elhallgatás valószínűségével.

A homoszexualitás-kutatás fénykora a nyolcvanas és kilencvenes évek közepe közti időszakra tehető, amelynek háttérében az AIDS megjelenése állt. A „buzik pestisének” titulált betegség miatti kezdeti pánik miatt jelentős források álltak a meleg közösségek és a homoszexualitás kutatására is: a két legjelentősebb magyarországi felmérés is ekkor – 1991-ben és 1996-ban – készült. Ezek alapján a magyarországi meleg férfiak aránya 2,4, illetve 5,6 százalékos a felnőtt lakosságon belül, vagyis nem elhanyagolható csoportról van szó, hiszen ez mintegy 200 ezer embert jelent.

Az 1991-es és 1996-os mérések a társadalom alapbeállítódásának alapvető áthangolódását mutatják. Míg 1991-ban a válaszadók majd 70 százaléka úgy ítélte meg, hogy a homoszexualitás egyértelműen rossz, ez az arány öt évvel később már kevesebb mint a társadalom egyharmadára volt jellemző. Nőtt a semleges állásponton lévők köre is, míg az elfogadók 17 százalékos aránya majdnem a társadalom felére, 45 százalékára ugrott. Az elfogadásnak akkor még az volt az „ára”, hogy együtt járt azzal a felfogással, a homoszexualitás egyfajta betegség. Maga a kifejezés is – görög-latin eredeténél fogva – azt a képzetet erősíti, hogy valamiféle orvosi esetről van szó.

Bal- és jobboldal

Bár az internethasználók, azaz az átlagosnál fiatalabbak, magasabb iskolai végzettségűek, városiak, jobban keresők, körében 2006-ban már 80 százalékos elfogadottsági mutatót mértek, hozzá kell tennünk, hogy európai összehasonlításban a magyar társadalom kifejezetten elutasítónak számít.

A magyar sajtóban az államszocializmus idején sokáig tabunak számított a homoszexualitás, amellyel kapcsolatban legfeljebb a sorok között kihámozható sejtelmes utalások fordultak elő, főleg bűnügyi anyagokban. Változás a hetvenes évek végén történt – ekkortól jelentős teljesítményt felmutató művészek, politikusok kapcsán nyíltan is megjelenhetett a téma. A homofóbia érzékeny indikátor: szintje jól mutatja egy társadalom nyitottságát, mindenféle másság elfogadására való hajlamát, vagy elzárkózását.

Ezáltal kulturális kód, politikai hívószó is. A „ballib” sajtó és politika 1993 táján, a Magyar Út Körök első országos gyűlését követően állt rá egy alapvetően pozitív megközelítésre, miután a homoszexualitás kérdése politikai síkra tevődött át. Balczó András felszólalása ugyanis összekapcsolta a modernizáló liberalizmust, a vallásosságot és a „helyes nemi szerepek” elvetését, mikor kijelentette, hogy homoszexuálisok, szabadkőművesek és tételes istentagadók nem léphetnek a magyar útra.

A sajtóelemzések egyrészt azt mutatják, hogy a konzervatív-jobboldali sajtóban erősebb a negatív beállítódás a kérdésben, míg a baloldalinak és liberálisnak tekintett lapokban nem elsősorban a pozitív, hanem a semleges hangvétel erősebb. A Magyar Nemzet és a Népszabadság 2004 és 2008 közötti cikkeinek elemzése viszont azt mutatja, hogy a „felborultak” a várt arányok: az elfogadó attitűd magasabb volt a Magyar Nemzetben, az elutasító a Népszabadságban. Ehhez hozzátehetjük egy 2001-es székesfehérvári vizsgálat eredményét, amely szerint a szocialista szavazók körében közel azonos (31, illetve 33 százalék) volt a meleg elutasításának mértéke.

a folytatás

Az [Anno Filmklub](#) a következő alkalommal 2010. április 28-án jelentkezik Paul Haggis kanadai-amerikai rendező 2004-ban készült *Ütközések* című filmjével. Vendégünk ez alkalommal Csepeli György szociálpszichológus lesz. A filmen és a beszélgetésen való részvétel továbbra is ingyenes.